

Vihreällä ajatusviivalla

PAASKOSKI, JYRKI (2005; toim.). *Luonnon vihreä ajatusviiva. Punkaharjun kansallismaisema*. 277 s. SKS, Helsinki.

Punkaharju kuuluu samaan suomalaisuuden ikonien ”raskaaseen sarjaan” kuin Koli. Se on olennainen osa suomalaista sielunmaisemaa ja suomalaisuuden aatteellista ja kansallisuusajattelun kehitystä. Punkaharjulla

on tärkeä asema suomalaisen kirjallisuuden ja maalaustaiteen historiassa ja sen merkitys sisältää poliittisia viivahteita. Kirjan otsikko, ”luonnon vihreä ajatusviiva”, on lainattu Zacharias Topeliuksen tekstistä vuodelta 1863. Matkailun kannalta Punkaharjulla on mielenkiintoisia erityispiirteitä, jotka tekevät siitä yksilöllisen, mutta samalla selvän osan koko valtakunnan matkailullista historiaa.

Kirjan toimittaja Jyrki Paaskoski on kirjoittajana mukana kahdeksassa kirjan kahdestatoista luvusta. Hän on historian tutkija, joka on aiemmin käsitellyt muun muassa Vanhan Suomen ja Saimaan kanavan historiaa, joten hän tuntee alueen. Muut kirjoittajat, Leena Paaskoski, Keijo Nenonen, Rainer Knapas, Juhani Häggman, Teijo Nikkanen sekä Jukka-Pekka Flander, edustavat maaperän, luonnon ja historian tutkimusta. Yhteistyön tuloksena on syntynyt hyvin toimitettu ja edustavan näköinen kirja, joka sisältää monipuolista ja monialaista tietoa Punkaharjun vaiheista. Vaikuttaa siltä, ettei tarkoituksena ole ollut tehdä erityisesti matkailun historiaa, mutta sellainen siitä on tullut.

Kirjan rakenne on löyhästi kronologinen. Matkailuhistoriallinen näkökulma hallitsee yli puolta kirjasta. Sen jälkeen tarkastellaan esimerkiksi harjua terveydenhoidon, metsänhoidon ja metsäntutkimuksen paikkana. Lopuksi käsitellään harjun suojelua ja ”kotiseutua ja isänmaata”, eli ihmisiä, järjestöjä ja muitakin harjun vaiheita. Teksteissä on jonkin verran päällekkäisyyksiä ja toistoja. Ehkä tekijöiden olisi kannattanut huolellisemmin miettiä kirjan kokonaisrakennetta ja pyrkiä tiukemmin ajalliseen etenemiseen.

Kirjan aineisto on laaja ja edustava. Siinä on käytetty niin arkistoja, lehdistöä, aikalauskuvia kuin kirjallisuuttakin. Tekstissä viitataan yleensä kokonaiseen kirjaan tai muuhun käytettyyn laajahkoon lähdeaineistoon. Oltiin ollut lukijan kannalta parempi omaksua tarkka viitejärjestelmä, koska nyt se jättää hieman keskeneräisen vaikutelman. Nyt käytetty merkintätapa tietysti parantaa luettavuutta, mahdollisesti kustantajan toivomuksesta.

Jääkausi teki Punkaharjun noin 12 000 vuotta sitten. Kirja käynnistyy asiantuntevasti erittelemällä jääkauden vaikutusta Saimaan alueeseen ja laajemminkin. Tämän jälkeen analysoidaan maisemaa ja sen aatteellista merkitystä. Varsinainen matkailuhistoriallinen käsittely alkaa ensimmäisistä maisemallisista kuvauksista, lähinnä siltä ajalta kun koko Suomi oli siirtynyt Venäjän vallan alle. Ajan tieteellis-sotilaallis-taloudellista henkeä kuvastaen 1700-luvun lopulta tiedetään, että sotilaat ja tiedemiehet vierailivat Punkaharjulla. Kun alue kuului 1700-luvun lopulla Venäjään, alettiin harjulla tehdä sotilaallisia rakennustöitä, joista näkyy tänä päivänäkin jälkiä. Aleksanteri I kävi 1803 harjulla tehdessään sotilaallisen tarkastusmatkan Itä-Suomessa.

Punkaharju kiinnosti myös pietarilaisia maantieteilijöitä. Harjun syntyä selitettiin tuolloin esimerkiksi maan nousemisen tai suurtulvan teorioilla. Ruhtinas Pjotr Kropotkin oli yksi jääkausiteorian kannattajia. Myöhemmin hänet tunnetaan lähinnä anarkismin teorian kehittäjänä.

Varsinainen matkailun kehitys voitaneen aloittaa siitä kun Punkaharjasta vuonna 1843 tuli maan toinen kruununpuisto, minkä jälkeen se alkoi saada valtion rahoitusta. Tarvittiin kuitenkin suomalaisuuden aatteellinen nousu, jotta harjun merkitys alkoi nousta. Johan Ludvig Runebergin kuvaukset Punkaharjusta tekivät suuren vaikutuksen ja nostivat harjun kuuluisuuteen 1830-luvun lopulla. Topelius puolestaan ylisti harjua Suomen kauneimmaksi maisemaksi 1840-luvulla ja monet muut jatkoivat samaa suitsutusta. Suomalaisuuden tunnusmerkiksi tuli järvimaisema. Myöhemmin idealisointi on jatkunut. Ulkomaille suunnatun matkailumainonnan tunnuksiksi tulivat varsinkin järvet ja saaret, Punkahar-

ju pääsi itsenäistyneessä Suomessa myös postimerkkiin vuonna 1967.

Matkailijoiden määrät eivät 1800-luvulla kohonneet korkeiksi. Kysyntä kuitenkin kasvoi ja 1870-luvulla rakennettiin Valtionhotelli, jossa yöpyi pian tuhat henkeä lomakauden aikana. 1900-luvulle tultaessa rakennettiin Finlandia-hotelli. Matkailijoiden määrät kasvoivat ja matkailun muodot muuttuivat, minkä seurauksena pystytettiin lomakylä ja mökkejä toisen maailmansodan jälkeen. 1950-luvulla alkoi varsinainen seuramatkailu automatkailijoineen ja leirintäalueineen. Sitten siirryttiin ”massamuodoista” kohti yksilöllisempää lomailua. Päästiin kulttuurimatkailuun, josta merkittävämpänä osoituksena on Retretin taidekeskuksen rakentaminen. Se on kärsinyt rahaongelmista, mutta verkottuminen on auttanut eteenpäin. Eriytyneestä matkailusta yhtenä osoituksena on ollut Luston metsämuseon nousu suosituksi matkailukohteeksi 1990-luvulla.

Punkaharju on siis ollut luonnonmaantieteellisten ominaisuuksiensa ansiosta poikkeuksellisen merkittävä suomalaisessa matkailussa ja siten myös merkittävä koko Suomelle. Punkaharjun matkailun historia peilaa koko suomalaisen matkailun historiaa varsin hyvin. Se paljastaa matkailun nousun ja uusien muotojen hakemisen. Se näyttää myös muutoksen raakuuden: ihminen on hyödyntänyt harjua ensin kaskeamalla. Kun sitä myöhemmin tarkasteltiin säilyttämisen arvoisena, sitä samalla muokattiin matkailua varten. Jo 1860-luvulla hakattiin käytävämäisiä ”näkölinjoja”, joiden avulla vierailija saattoi nähdään kauemmas ja erottaa paremmin maiseman muodot. Liikenteen kasvu toi siltoja, isompia maanteitä ja rautatien. Nämä olivat tarpeen matkailullisesti, mutta muuttivat luontoa. Kiistely Punkaharjun suojelusta on myös kirjoittanut monenlaisia mielipiteitä, mikä sekin liittyy matkailuun. Kirjan perusteella voidaan ajatella, että kruununpuistoksi määrittely tavallaan ”pelasti” Punkaharjun jälkipolville. Se ei koskaan ole saanut kansallispuiston asemaa, sen sijaan vuonna 1991 siitä tuli luonnonsuojelualue.

Punkaharju oli merkittävä venäläisten matkailijoiden kohde jo tsaarinvallan viimeisinä vuosikymmeninä, mikä osin johtui Pietarin suhteellisesta läheisyydestä. Venäjän vallankumous ja Suomen itsenäistymisen katkaisivat tämän kehityksen. Nykyisin venäläiset matkailijat ovat jälleen hyvin tärkeitä Itä-Suomessa ja heidän merkityksensä kasvaa edelleen. Uusi venäläismatkailun aalto on viime aikojen tulosta, ja mukaillee koko Suomen matkailun muutosta.

Erityistä kiitosta ansaitsee kirjan monipuolinen ja runsas kuvitus. Siihen on kerätty vaivoja säästämättä piirroksia, valokuvia, taideteoksia ja muuta aineistoa, joka osuvasti valaisee monia Punkaharjun erityispiirteitä historiallisesti, maantieteellisesti, matkailullisesti sekä suomalaisuuden aatteellisen kehityksen näkökulmasta.

Kirja on onnistunut ja suositeltava kokonaisuus. Se antaa ajattelemisen aihetta monista kansallismaisemien muutoksista ja muutosten yhteydestä matkailuun. Punkaharjua on jyrjy, mutta olennainen ehkä säilyi jälkipolvien suomalaisille. Mutta entä Koli, Imatrankoski tai tämän päivän Lapin tunturit?

AUVO KOSTIAINEN
Historian laitos, yleinen historia
Turun yliopisto